

VPLIV STIKOV IN MEŠANJA KULTUR NA KULTURNO KRAJINO SKOZI PERSPEKTIVO MIGRACIJ

Mirjam Milharčič Hladnik

17

IZVLEČEK

Prispevek izhaja iz zgodovinskega prikaza vpliva migracij na kulturno in jezikovno kompleksnost slovenskega prostora od srednjega veka dalje. Obravnava posledice spontanega nacionalističnega diskurza (metodološki nacionalizem), ki omogočajo, da odmišljamo in zanikamo zgodovinske stike kultur in ljudi ter sledi, ki so jih pustili in jih še vedno puščajo na kulturni krajini in njenih prebivalcih v družbenem in intimnem, identitetnem smislu. V prispevku so prikazani primeri izselitvenih gibanj na slovenskem prostoru in njihov vpliv na kulturno krajino ter kulturo mešanosti, kot ga predstavljajo izbrani muzeji treh kulturnih krajin: SMO muzej v Špetru, Muzej istrske, reške in dalmatinske civilizacije v Trstu ter Kočevarski muzej v Občicah. Namen prispevka je opozoriti tudi na »izseljeno« kulturno krajino v prostorih, kjer so se izseljenci naselili in si jo skonstruirali kot imaginarno realnost. **Ključne besede:** migracije, stiki kultur, kulture mešanosti, metodološki nacionalizem, kulturna krajina

ABSTRACT

The article is based on the historical overview of the impact of migrations on the cultural and linguistic complexity of the Slovenian space since the middle ages. The framework of the article are the implications of the spontaneous nationalistic discourse (methodological nationalism), which enable us to ignore and deny the historical contacts of cultures and people, and the traces that they left and are still leaving on the cultural landscape and its inhabitants on the social and intimate level of identity. The article presents examples of the emigration movements on the Slovenian territory and the impact on the cultural landscape and the culture of mixedness as is presented in the selected museums of the three cultural landscapes: SMO Museum in Špeter, Museum of Civilization of Istria, Reka and Dalmatia in Trst, and Gotscheer Museum in Srobotnik. The aim of the article is also to mention "emigrated" cultural landscape in the places where emigrants settled and constructed it as an imaginary reality.

Keywords: migrations, cultures in contact, culture of mixedness, methodological nationalism, cultural landscape

Uvod

Prispevek izhaja iz zgodovinskega prikaza kompleksnosti slovenskega kulturnega prostora Petra Štiha (2010), ki se je oprl na etnografski in sociolingvistični opis Primoža Trubarja iz leta 1562. Čeprav je bil ta prostor »med

vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom« v srednjem veku definiran s slovenskim jezikom, to ni mogoče razumeti v izključujočem smislu, saj so ga sooblikovali hrvaški, srbski, italijanski in nemški jeziki. Prostor, kjer še danes prevladuje slovensko govoreče prebivalstvo, je v 16. stoletju obstajal kot večjezičen in kulturno raznolik, mešan oziroma hibriden, in je bil posledica velikih migracijskih gibanj od 6. stoletja naprej. Za jezikovno in kulturno kompleksnost alpsko-jadranskega prostora so bile odločilne množične priselitve slovanskega prebivalstva, priselitve nemško govorečega prebivalstva in plemstva z Bavarske, Tirolske in Koroške, italijansko govorečih rokodelcev in trgovcev, hrvaško in srbsko govorečih uskokov ter raznoliko govorečih menihov, umetnikov, učenjakov in mojstrov.

18

Prostor (in ljudje) v njem, ki ga razumemo kot slovenski, je bil v resnici jezikovno in kulturno izrazito mnogoter in celo tisti najnižji gemeines Volck, ki je govoril samo slovensko, je bil kulturno divergenten in glede na prostor svojega bivanja kulturno integriran z jezikovno tujim nemškim ali romanskim prebivalstvom. V modernem času večkrat izražena skepsa v veljavnost pojma homogene oziroma specifične narodne kulture se zdi zato razumno upravičena. Kulturni prostori so praviloma kompleksni. V njih se srečujejo in prepletajo elementi različnega izvora in kulturo v modernem razumevanju bolj kot homogenost opredeljuje hibridnost, pogojujejo pa jo migracije, ki se tudi iz tega zornega kota kažejo kot izjemno pomemben zgodovinski dejavnik. (Štih 2010: 62)

Kompleksna, jezikovno mešana in hibridna kulturna krajina vzhodnoalpskega prostora je nastala tako s slovansko poselitvijo kot z vsemi nadaljnjimi migracijami, kolonizacijami, priselitvami in izselitvami. Svojo domovinsko pravico je tako kot njeni kulturno, jezikovno, etnično in versko mešani prebivalci izgubila z nastankom nacionalnih držav in z njimi povezanih političnih ideologij ter z uveljavitvijo metodološkega nacionalizma, ki koncept jezikovne ter kulturne homogenosti naroda kot konstitutivnega elementa državnosti znanstveno utemeljuje še danes. V okviru takšnega znanstvenega razumevanja sveta, ki se je v 19. in 20. stoletju spojil z nacionalnimi in nacionalističnimi koncepti državnosti in državljanstva, je prevladal model čistosti kot absolutno načelo organiziranja družbe in države, ki še vedno ni presežen. Nacionalna kultura je bila definirana kot kultura čistosti. Ta ključna podstat procesa nacionalnega formiranja držav v evropskem kontekstu je še vedno temelj obstoja nacionalnih držav ne glede na nadnacionalna združenja. Če je v 19. stoletju, ko so se procesi oblikovanja nacionalnih držav razširili po vsej Evropi, veljala preprosta enačba, da je temelj nacionalne države narod, ta pa temelji na kulturi in na skupnem, enotnem, nacionalnem jeziku,¹ ostaja v 21. stoletju takšen koncept razumevanja sveta in organizacije družb nespremenjen.

¹ Po Anthonyju Smithu gre za dva različna modela oblikovanja narodov in nacionalnih identitet: za zahodni model oblikovanja naroda, ki ga imenuje državljanski ali civilni, so značilni zgodovinsko ozemlje, skupni miti in zgodovinski spomin ter kultura in skupne zakonsko določene pravice in dolžnosti; glavni elementi vzhodnega modela oblikovanja naroda, ki ga imenuje etnični ali genealoški, pa so vezi skupnega rodu, družinska skupnost ljudstva ter vladavina navad in običajev (Smith 1991: 10–14). Seveda pa gre pri obeh različicah oziroma procesih za jezikovno in kulturno homogenizacijo.

Zgodovinsko dejstvo, ki ga poudarja Štih, da »kulturo v modernem razumevanju bolj kot homogenost opredeljuje hibridnost, pogojujejo pa jo migracije, ki se tudi iz tega zornega kota kažejo kot izjemno pomemben zgodovinski dejavnik«, nas postavlja v središče raziskovanja izkušnje »mešanosti« kot izkušnje izgubljenih, preoblikovanih, spremenjenih in ponovno sestavljenih nacionalnih, razrednih, osebnih, etničnih in spolnih identitet. Posebej relevantno je to središče zato, ker nazorno razkrije kontekste življenj kulturnih krajin in njihovih prebivalcev kot kompleksne, dinamične in zapletene: v njih so vključene različne družbe in države; znotraj njih so razvejane transnacionalne družinske, sorodstvene in prijateljske vezi; na njih so križišča raznovrstnih kultur, jezikov in religij. Temu središču pravimo tudi »transnacionalno družbeno polje«, znotraj katerega sodobni posamezniki »prenašajo svojo lastno zgodovino, ki se nanaša na določeno lokalno in nacionalno okolje, v transnacionalno sfero, kjer trči ob raznolike družbene spomine, narative in vrednote, kar pomenljivo vpliva na način ustvarjanja pomenov in tudi konstrukcijo identitet« (Golob 2014: 118).

Sestavni del osebne in skupinske identitete je navezanost človeka in skupine na kraj, prostor in pokrajino. Ana Kučan opredeli kulturno krajino skozi pomene, ki jim jo posamezniki in skupine pripisujejo – istovetenje s krajinskimi prvinami je potemtakem družbeno pogojeno:

Kulturna krajina zrcali delovanje družbene strukture v okviru naravnih določilnic prostora, v katerem nastaja. Njen nastanek je bil vedno predvsem odgovor na najbolj elementarne – eksistencialne potrebe človeka. Zagotovo lahko trdimo, da krajino oblikujejo primarne določilnice, ki izhajajo iz naravnih danosti prostora in sekundarne določilnice, ki izhajajo iz družbene prakse. Tudi če so primarne določilnice relativno stalne (relief, podnebje in drugo), se krajinska identiteta spreminja vzporedno z družbenimi spremembami, saj je vrednotno-zaznavna kategorija v družbeni zavesti, krajine pa so prostorska opredmetenja družbenih struktur. (Kučan 1998: 38)

Raziskovanje kulturnih krajin kot refleksij vsakdanjih načinov življenja, kot zgodb ljudi, dogodkov in prostorov skozi čas, se je razmahnilo v 90. letih prejšnjega stoletja. Kot pravi Ken Taylor, gre za raziskovanje povezanosti pokrajine z identiteto, spomini in mišljenjem, in navaja, v katerih načinih ustvarjanja najdemo predstave in slike pokrajin:

literaturi, poeziji, slikah, keramiki, tapiserijah in tkaninah, mitih, vrtovih, kulturnih dejavnostih, filmih, televizijskih dokumentarcih, popotniških gradivih, zemljevidih, oglaševanju. Svoje vrline in dosežke hvalimo preko ikonskih krajinskih imaginarijev, pri tem pa pogosto pozabljamo, da običajna vsakodnevna pokrajina enako globoko odraža, kdo smo, in je skladišče osebnih in kolektivnih spominov. /.../ Pokrajino vidimo in ustvarjamo kot produkt našega skupnega sistema prepričan in ideologij. Na ta način je pokrajina kulturni konstrukt, ogledalo naših spominov in mitov, kodiranih s pomeni, ki so lahko brani in interpretirani. (Taylor 2008: 3)

Kot smo videli, dinamičnih zgodovin kulturnih krajin in njihovih prebivalcev, kontinuitete in diskontinuitete, ne moremo razumeti brez poznavanja migracij, ki

pa se jih največkrat niti ne zavedamo zaradi »metodološkega nacionalizma«. To je znanstveno proizvedena in reproducirana predpostavka, da je narod-država-družba »naravna« politična in družbena forma sodobnega sveta; da je nacionalna država (zaprta) posoda družbenih procesov – kulture, umetnosti, znanosti, razvoja tehnike in tehnologije; da so le-ti teritorialno zamejeni znotraj ahistoričnega prostora nacionalne države s homogenim narodom in enotnim jezikom (Wimmer, Glick Schiller 2002). S takšnim vseobsegajočim spontanim razmišljanjem lahko prekinemo tako, da delegitimiziramo, kar je razumljeno kot samoumevno; dekonstruiramo, kar se kaže kot neuničljivo in denaturaliziramo, kar zgleда kot večno, kot pravi Abdelmalek Sayad. Avtor opozarja, da so prav migracije »subverzivni faktor, ker razkrijejo skrito resnico in najgloblji temelj socialnega in političnega reda nacionalne države« (Sayad 2004: 281). Skrita resnica in najgloblji temelj nacionalnih držav so njihova etnično nehomogena, kulturno divergentna, jezikovno pestra in versko raznovrstna prebivalstva. Kot pravi Štih:

Ko npr. v poznosrednjeveških primorskih urbarjih prebiramo priimke, kot so Kranjec, Kočever, Furlan, Korošec, Hrovat, Bezjak, Vlah in celo Turk ali pa Čeh, največkrat niti ne pomislimo, da je v njih ubesedena migracijska zgodovina njihovih nosilcev. Razlogi, zakaj so se posamezniki, različne skupine ali celotne skupnosti selili, prehajali v nove geografske, socialne in kulturne prostore, so bili seveda lahko zelo različni in pestri, kot je lahko le življenje samo. A skupno tem različnim migracijam in mobilnostim je vendarle bilo, da so z njimi družbena okolja na vseh nivojih in v vseh časovnih obdobjih oblikovala in preoblikovala, da so s priseljenci prejemale pomembne impulze ali pa z odseljevanjem izgubljala na svoji substanci. (Štih 2010: 61)

Prispevek se posveča primerom kulturnih pokrajin z vidika množičnih izseljevanj, ki so odločilno zaznamovale nekatere kraje iz obrobja »alpsko-jadranskega prostora« v obdobju po drugi svetovni vojni. Osredotoča se na množična izseljevanja, zaradi katerih so tri izbrana družbena okolja in kulturne kraje »izgubljale na svoji substanci« ter njihovim muzejskim reprezentacijam. Čeprav se bom v članku omejila na izbrane primere iz mejnih področij »slovenskega etničnega ozemlja« kot prostora med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom s pretežno slovensko govorečim prebivalstvom, naj še enkrat poudarim, da razumem vse nacionalno in etnično opredeljene prostore kot kulturno mešane, kar je pogojeno z migracijami in kulturnimi stiki, ki jih niti nacionalna teritorializacija niti metodološki nacionalizem ne moreta izbrisati.

Migracije in zaznamovanost kulturnih krajev

V začetku 20. stoletja, ko je imelo slovensko ozemlje 1.200.000 prebivalcev, se je po približnih ocenah samo v Združene države Amerike izselilo 250.000 ljudi. V popisu prebivalstva leta 1910 je za svoj materni jezik slovenščino izbralo 183.000 priseljencev v ZDA (Drmovšek 1999: 13). Privlačni izseljenski destinaciji sta bili tudi Argentina in krajše obdobje Brazilija. Po prvi svetovni vojni in množičnem begunstvu goriškega prebivalstva je nastopilo obdobje množičnega odhajanja v Argentino.

Nadaljevale so se množične migracije žensk iz goriških vasi v egipčanska mesta, ki so se začele ob koncu 19. stoletja. Po približnih ocenah naj bi v začetku 20. stoletja v Egiptu živelo okrog 5000 slovenskih deklet in žensk, ki so opravljale različna, dobro plačana gospodinjstva in skrbstvena dela. Odhajale so tudi slamninarice, pletilke slamnikov, iz območja Domžal in Mengša (Drnovšek 2003). Med svetovnimi vojnami so moški odhajali delat v belgijske, francoske in nemške rudnike in tovarne. Posebej močno je bilo izseljevanje iz Primorske po priključitvi tega dela ozemlja Italiji leta 1918 – nekateri poznavalci to označujejo celo kot eksodus. Zaradi fašistične politike je iz Primorske prebegnilo ali se izselilo od 60.000 do 90.000 ljudi, mnogi so ilegalno prestopili takratno mejo med Italijo in Jugoslavijo. Po letu 1945 je zaradi političnih nazorov čez mejo v Avstrijo prebegnilo 17.000 Slovencev, ki so dobili mednarodni status razseljenih oseb, »displaced persons«. Po večletnem bivanju v avstrijskih begunskih taboriščih so jim zatočišče ponudile predvsem Argentina, Združene države Amerike, Kanada in Avstralija (Vodopivec 2006: 309–311). Po meddržavnem sporazumu Nemčija – Jugoslavija, so se po letu 1968 v Nemčijo izseljevali tisoči delavcev in njihove družine. Odhajali so tudi v Francijo, Belgijo, na Nizozemsko in Švedsko. Danes živi v Združenih državah Amerike približno 250.000 slovenskih izseljencev oziroma njihovih potomcev, v Kanadi pa približno 40.000. V Južni Ameriki živi največ Slovencev in njihovih potomcev v Argentini, okrog 30.000, v Avstraliji pa okrog 20.000. Okrog leta 1980 je v Nemčiji živelo približno 60.000 Slovencev, v Franciji in Beneluksu okrog 20.000, v Veliki Britaniji 7000 ter na Švedskem okrog 6000. Damir Josipovič ocenjuje, da je bilo z ozemlja današnje Slovenije v času druge svetovne vojne (prisilno) deportiranih okrog 100.000 ljudi. V to številko vključuje tudi »slovenske Jude in slovensko nemško govorečo skupnost (skupaj 15.000)« ter dodaja:

Če povežemo podatek o 100.000 padlih in pobitih žrtev druge svetovne vojne med stalnim prebivalstvom na ozemlju današnje Slovenije (ocena Inštituta za novejšo zgodovino temelji na doslej najpopolnejših seznamih oseb z imeni in priimki), si lahko predstavljamo realnejšo sliko masovne drame, ki se je tod odvijala. (Josipovič 2015: 147–148)

Kaj ti podatki pomenijo, ko jih umestimo v kontekst izbranih kulturnih krajin v času med vojno in po letu 1945, ko se je »masovna drama« ponekod nadaljevala? Kaj so prestrukturirane meje in mehanizmi nacionalnih teritorializacij pomenili za kulturno mešane in etnično, jezikovno ter kulturno kompleksne krajine in njihove kulturno divergentne prebivalce? V kontekstu migracij ter ljudi in kultur v stiku sta koncepta transkulturnosti in kulturne hibridnosti nedvomno ključna »za proučevanje nacionalnih in etničnih identitet«, kot pravi Marija Jurić Pahor:

Senzibilizacija za razlike ob hkratni naraščajoči skepsi nasproti binarnemu modelu razlike kot nečesa zaprtega ali ujetega med dva nasprotna pola zamegljuje pogled na tisto, kar se takšni togi strukturiranosti izmika. Sem lahko prištejemo vse, kar je v zvezi s pojmom transkulturacija: odpiranje prostorov domišljanju (kolonialne, nacionalne, evropske, druge) zgodovine in dediščine v smeri pluralnih, mnogoterih in heterogenih preteklosti in prihodnosti, vprašanja, ki se nanašajo na fluidnost, multiplost in fragmentiranost kulturne izkušnje, procese pogajanja za identiteto

in pripadanje, iskanje novih identitetnih scenarijev, ki z opuščanjem starih, ne več primernih, omogočajo nove, času primerne politike zamišljanja kolektivnih subjektov. (Jurić Pahor 2012a: 42)

22 Novi časi so pogojeni z globalizacijskimi procesi in intenzivnimi migracijami ljudi in znanja, pa tudi z drugačnim razumevanjem skupnih kulturnih krajin, ki so jih zgodovinsko resda prečile politične meje, a niso ljudi samo »razmejevale«, ampak tudi združevale in oplojevale. Takšen prostor mešanja, prestopa, prehajanja, pa tudi teoretizacije mešanih in hibridiziranih kultur in ljudi je tudi prostor Alpe-Jadran, ki ga je Jurić Pahor analizirala kot primer, ko se s pomočjo kulturnega stika, komuniciranja, povezovanja in sodelovanja presega politične in ideološke razlike ter travmatične izkušnje konfliktov, vojn in sovraštva. Ta prostor je, pravi avtorica, sebe vedno razumel kot »protiutež državno-nacionalnim razmejitvenim strategijam (tudi zahodni, vzhodni in jugovzhodni »bloki« so same sebe videli kot zvezo nacij z različnimi družbenimi sistemi), ki implicirajo nenehno pripravljenost na obrambo ali vojno v prid afirmaciji tistih momentov, ki jih zaznamuje težnja po razumevanju, prijateljstvu in miru« (Jurić Pahor 2012b: 417). Posebej pomembna je njena ugotovitev, da je ta večmejni prostor preživel manj kot institucija in bolj kot »duh prostora«, torej zavedanje njegovih prebivalcev o posebnosti svoje kulturne krajine.

Beneška Slovenija in njeno zaledje

Na zahodnem delu slovenskega ozemlja je zavedanje o posebnosti svoje kulturne krajine prisotno v muzeju Slovensko multimedialno okno – SMO. Slovensko multimedialno okno stoji v Špetru (San Pietro al Natisone) in je narativni muzej o kulturni krajini med Julijskimi Alpami in Trstom, od Mangarta do Tržaškega zaliva. To je krajina, ki jo je oblikovalo stoletno mešanje jezikov in kultur, ki so jo po prvi in drugi svetovni vojni večkrat prerezale in razrezale meje in ločnice, znotraj katerih je bila zahtevana kulturna in jezikovna »čistost«. Po trinajstih stoletjih je bila mešana kultura, s katero so bili zaznamovani ljudje in krajina, zanikana in prepovedana, mešana identiteta pa postavljena pred usodno odločitvijo spopada in izbire. V muzeju so zbrane nematerialne dobrine: glasovi, glasba, pričevanja, pesmi, zapisi, slike pa tudi knjige v slovenskem in italijanskem jeziku, ki so namenjene temu, da se z dotikom na eno od njih na ekranu prikaže avtor, ki pripoveduje. Na koncu je soba, kjer pripovedujejo zavijanje burje, šumenje reke in kapljanje vode na kapnikih svoje zgodbe brez besed. Donatella Ruttar, ki je avtorica idejne zasnove muzeja, ga je opisala kot muzej kontemplacije: »SMO je muzej, ki ti ne pove veliko. Napelje te na razmišljanje. To je ideja. Naredila sem muzej kontemplacije, ne pa definiranja stvari. Je muzej pripovedi v enainvajsetem stoletju. Pripoveduje ti zgodbe o pokrajinah med Mangartom in Trstom, med Čedadom in Tržičem. Prej so delali muzejske zbirke. To pa je narativni muzej.«² Vsi glasovi in podobe, vse zgodbe govorijo o tem, kako so kulture kontaminirale druga drugo, se prepletale in izmenjevale izkušnje v skupni kulturni krajini. Ta pripoved ne more biti linearna, ne pripoveduje ene zgodovine, ne uporablja enega

² V pogovoru z avtorico prispevka na vodenem ogledu muzeja SMO, marca 2013.

jezika in ničesar ne izključuje, temveč sugerira, kaj so konstitutivni elementi krajine, skozi katero potujemo. Eden od njih so migracije, ki so prostor po drugi svetovni vojni zaznamovale s prebežništvom in izseljevanjem.

Vasi so se izpraznile na obeh straneh meje, ki je ponovno zarezala v skupni prostor in ni dovoljevala stika in mešanja. Nevenka Troha navaja, da so ohranjeni delni podatki za okraj Gorica, »iz katerega je v letu 1947 pobegnilo oziroma se odselilo 1814 ljudi, nato pa do sredine leta 1951 še 880« (Troha 2000: 264). Prav tako navaja, da naj bi se do januarja leta 1947 za preselitev prijavilo 25 odstotkov družin na Breginjskem, da je bilo v Brdih več kot 300 izselitev in da se je iz župnije Gornje Polje izselilo »10 družin domačinov, nekaj iz Ročinja in Volč, veliko tudi iz hribovskih vasi na Kambreškem« (Troha 2010: 435). Za Tolminsko so ocene, »da je prebivalstvo glede na čas pred drugo svetovno vojno upadlo za 7.352 oseb« in da je bil »demografski deficit med letoma 1869 in 1961 28,33-odstoten«, izseljevanje pa se je nadaljevalo tudi pozneje (Kozorog 2012: 183). Zaradi izseljevanja je v delu videmske province, kjer leži vas Špeter z muzejem SMO, od leta 1951 do leta 1981 šest okrajev doživelo »največjo demografsko katastrofo v zgodovini: Drenchia – 71,5 %; Stregna – 61,2 %; Grimmacco – 55,9 %; Pulfero – 51 %; Savogna – 50 %; San Leonardo – 45,9 % e San Pietro al Natisone – 33,3 %«³ (Clavora, Ruttar 1990: 61).

Številke ne morejo povedati veliko, četudi bi imeli natančne izračune o tem, koliko ljudi je med vojno in po njej odšlo ali prebegnilo. Gre za okvirne ocene o odhodu več deset tisoč ljudi, kar je pustilo neizbrisne sledove v krajini. To so sledi odsotnosti: prazne hiše, zaraščeni sadovnjaki, preraščena polja, podrti gospodarska poslopja, samevajoče poti, grmičasta dvorišča, »vasi, ki jih je pogoltnila narava«⁴. Krajina ima še vedno in že spet svoj neodtujljivi značaj hibridnosti in mešanosti, brezmejnosti in stičnosti; ničesar čistega ni na njej in zunanje opredeljevanje, da je »slovenska« na eni in »italijanska« na drugi strani, nima za prazne hiše nobenega pomena več. Kot bi se ljudje naveličali spopada teritorializacije svojih identitet in bi izpraznjeno krajino prepustili, da govori sama zase.

Slovenska Istra

Gručasta naselja na vrhovih hribov v koprskem zaledju so prazna na enak način kot naselja v Beneški Sloveniji, na Kambreškem in Tolminskem. Pokrajina je prepredena z imeni vasi v slovenskem in italijanskem jeziku in s potmi, ki vodijo do njih za redke prebivalce in obiskovalce. To je področje, ki ga je po drugi svetovni vojni zaznamoval eksodus italijanskega prebivalstva iz obalnih mest, pa tudi iz nekaterih vasi iz zaledja. Preselitev več kot 90 odstotkov italijanskega prebivalstva so povzročili številni dejavniki: posledice italijanskega fašističnega nasilja, vojne in razmejitenih načrtov ter potreb po etnični homogenizaciji prebivalstva; politična in ideološka

³ Vasi s slovenskimi imeni: Dreka, Srednje, Grmak, Podbonesec, Sovodnje, Sveti Lenart, Špeter.

⁴ Iz spremne besede k filmu *Sešivalnica spomina, Ricuciture di memorie*, avtoric Anje Medved in Nadje Velušček (Kinoatelj 2006), v katerem gledamo kulturno krajino skozi spomine pričevalcev njenih zgodovinskih preobrazb.

sumničenja, obtožbe, nasilja ter eksekucije; italijanska propaganda in prepričevanje, da je preselitev v Italijo edina življenjska izbira; zaostrovanje napetosti hladne vojne; pa tudi neugodne ekonomske razmere na eni strani in obeti lažjega preživetja na drugi. Nevenka Troha ocenjuje, da se je od leta 1945 do leta 1958 iz koprskega okraja izselilo 25.062 oseb: »Skupaj je območje, ki je bilo oktobra 1954 priključeno Sloveniji, tako zapustilo 27.810 oseb. Koliko je bilo med njimi Slovencev, ni znano, saj je nacionalna pripadnost navedena le na vlogah po oktobru 1953.« (Troha 2000: 261) Glede na premikanja mej, povojno obdobje maščevanja in napetosti, zaostritve razmer zaradi informbiroja ter ilegalne prebege število izseljenih primorskih Slovencev prav tako ni znano. Jure Gombač je za obdobje po Londonskem sporazumu leta 1954, ki je prebivalcem »ponudil izbiro« med življenjem v Italiji ali Jugoslaviji, ugotovil, da je za Italijo »optiralo« 10.156 ljudi: »Nacionalna slika govori o dejstvu, da so bili med odhajajočimi najpogosteje Italijani, ki jih je odšlo 7026 oziroma večina. Slovencev je odšlo manj, 2992, od tega jih je 1056 govorilo tudi italijansko. Od 183 izseljenih Hrvatov jih je kar 118 uporabljalo italijanski jezik« (Gombač 2005: 120). Zaradi odhoda italijanskega prebivalstva se je popolnoma spremenila družbena in jezikovna struktura obalnih mest pa tudi nekaterih vasi, kjer je živelo večje število italijanskega prebivalstva. Leta 1957 je v okraju Koper živelo le še 7,7 odstotka Italijanov (Troha 2010: 264). V izpraznjena mesta so se začeli naseljevati priseljenci iz drugih predelov Slovenije in Jugoslavije, prav tako pa so se tja preseljevali tudi iz ruralnega zaledja, kar je povzročilo dodatno praznjenje vasi. Krajina mešanega prebivalstva, jezikov in kultur v zaledju obalnih mest se je izpraznila, hiše so se sesedle vase, njive in sadovnjake je preraslo robidovje in iz gospodarskih poslopij so pognala drevesa. Ostali so travmatični spomini, nasprotujoče si zgodovinske interpretacije in izključujoče se izkušnje.⁵

Kulturna krajina je rekonstruirana v Muzeju istrske, reške in dalmatinske civilizacije v Trstu. V večnadstropni zgradbi je z etnološko natančnostjo reproduciran vsak najmanjši detajl krajine in njenih prebivalcev, njihovih navad, običajev, kmečkih, ribiških in drugih opravil. Če odmislimo zgodovinska dejstva, ki so vpeta v spopad nepomirljivih interpretacij (Volk 2010), gledamo imaginarno krajino, ki je skozi predmete, fotografije, slike, zgodbe in pripovedi rekonstruirana za različne poglede. Najpomembnejši med njimi je gotovo pogled nostalgije, bolečine izgubljenega za vedno. Za zunanjega opazovalca, ki je zgolj radoveden in mu je prihranjena nostalgična imaginacija skupine, ki je krajino izgubila, pa je to nedvomno bogat krajinski in etnološki muzej velikega prostora Istre in Dalmacije, ki vključuje tudi prostor koprskega okraja in krajino izpraznjenih vasi, kot so Abitanti, Mučenigi, Zanigrad, Zabrežec ali Mlini. Morda se za trenutek zavemo globljega pomena izgube razkošno razstavljenega krajine samo takrat, ko v dolgi dvorani stopamo čez polje z natančno razstavljenim orodjem na resnični zemlji, rdeči istrski prsti. Dejanska kulturna krajina, ki jo danes preraščajo grmičevje, nizka podrast in trava, se pred nami razprostire na zelo povečanih starih fotografijah, mimo katerih stopamo v muzeju v Trstu, kot bi zares stopali mimo pokošenih travnikov, obdelanih polj,

⁵ Za celovit in kontekstualiziran prikaz zgodovinskih interpretacij preseljevanj v Istri v tem obdobju ter za razumevanje osebnih izkušenj, spominov in travmatičnih doživetij gl. Hrobar Virloget, Gousseff, Corni (2015).

cvetočih sadovnjakov, naseljenih hiš in igrajočih se otrok. Kot pravi raziskovalka muzejev v Tržaškem zalivu, Pamela Ballinger, gre za simbolno konstrukcijo kulturnih razmejitvenih črt med ljudmi, pokrajinami, ozemljem in identitetami v prostoru, ki so ga tako dolgo obvladovale izključujoče se nacionalne zahteve in zaseganja morja, kopenega, ljudi in njihovih identitet, dediščin in kulturnih krajin (Ballinger 2006).

Kočevska

Med drugo svetovno vojno izpraznjen in pozneje vojaško oziroma policijsko zaprt prostor je iz kočevske kulturne krajine naredil »pusto in prazno«, z gozdom preraščeno pokrajino, kjer je delež gozdnatosti že več kot 90-odstoten, največji v Sloveniji. Kot opisuje Mitja Ferenc, so po sporazumu med nemškim rajhom in Kraljevino Italijo avgusta 1941 določili za preselitveno območje kočevskih Nemcev kraje ob Savi in Sotli na Spodnjem Štajerskem, iz katerega so izgnali večino prebivalstva, okoli 37.000 oseb. »Po močni propagandni akciji svojega vodstva so se kočevski Nemci v pičlih 9 tednih med novembrom 1941 in januarjem 1942 s 135 vlaki preselili v novo domovino. Preselilo se je skoraj 95 % od okoli 12.500 oseb, kolikor jih je po lastnem štetju prebivalo v 170 vaseh.« (Ferenc 2010: 529) Izselitvi kočevskih Nemcev je sledilo vojno pustošenje vojskujočih strani in množično izseljevanje po drugi svetovni vojni, ki mu je botrovala tudi politična odločitev o zapori prostora zaradi vojaških in političnih razlogov. Ferenc navaja, da je bilo na Kočevskem od 176 naselij kar 112 požganih ali drugače uničenih, od 123 cerkev jih stoji še 28, od 38 pokopališč jih je večina uničenih⁶ (Ferenc 2010: 547).

Kočevski Nemci so 600 let naseljevali jezikovno in kulturno mešan prostor, ki so ga delili z drugimi prebivalci toliko časa, dokler ni nacionalistična ideologija izključevanja in posledično vojna za uresničitev naci(onali)stičnih idej takšen način sobivanja uničila. S tem je bila uničena tudi kulturna krajina mešanosti, kjer ni bilo (jezikovnih) otokov, saj je moral po navedbi Marije Makarovič vodja naselitvenega štaba v Brežicah že kmalu po preselitvi priznati, da precej Kočevarjev ne razume nemško, drugi pa govorijo zelo pomanjkljivo (Makarovič 2008: 24). O dvojezičnosti govori tudi Anja Moric, ki je raziskala družbene in simbolične pomenne prostore, s katerimi se Kočevarji identificirajo, za njihovo življenje v izseljenstvu.⁷ V raziskavi, ki jo je izvedla v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji je ugotovila, da so prostori, s katerimi se Kočevarji identificirajo – poleg stare domovine, Kočevske, do katere imajo nostalgichen odnos – predvsem »prostori, pomembni za (po)ustvarjanje tradicij, v novih domovinah – klubi (s pripadajočimi poslopji in zemljo), ki so prizorišča srečevanj in praznovanj kočevarskih skupnosti in služijo kot nadomestek stare domovine«. (Moric 2014: 83) Avtorica je poleg običajnih elementov ohranjanja identitete, kot so klubsko delovanje, združevanja,

---

⁶ Za natančen, izčrpen opis praznjenja Kočevske z bogatim slikovnim gradivom gl. Mitja Ferenc, *Kočevska – pusta in prazna* (2005).

⁷ Na predavanju v Slovenskem etnografskem muzeju (31. 3. 2016) je povedala, da je v svoji raziskavi ugotovila, da je bila večjezičnost (nemščina, slovenščina, kočevarski dialekt, srbsščina ter hrvaščina oziroma mešanice in dialekti) med prebivalci Kočevske zelo prisotna in da večjih nacionalnih delitev na podlagi jezika vsaj do konca 19. stoletja (in razširitve nacionalizma) med prebivalstvom ni bilo.

praznovanja, jezik oziroma narečje, običaji, glasba in plesi, ki sem jih tudi sama raziskovala med slovenskimi izseljenci v ZDA (Milharčič Hladnik 2004), posebno pozornost posvetila prostorom.

26

Izhajala je iz ugotovitev številnih avtorjev (Repič 2010; Kučan 1998), da je konstrukcija identitet posameznikov in skupnosti povezana s prostorsko-kulturnimi koncepti. Opazila je, da so družjenja Kočevarjev v njihovih novih domovinah organizirana v klubih »na nekem teritoriju«. Ne gre samo za zgradbo, v kateri visijo slike Kočevske, kot visijo v klubih drugih slovenskih izseljencev slike njihovih ikonskih krajin, pač pa za sam teritorij kluba. Avtorica opisuje, kako so klubi prostorsko umeščeni tako, »da spominjajo na staro domovino. Lahko so del gozda ali obdani z drevjem, kot Kočevska, ki slovi po svoji gozdnosti. Nekatere skupnosti so na svoji zemlji zgradile cerkev ali kapelico, ki sta nekoč stali malodane v vsaki kočevski vasi« (Moric 2014: 93–94). Opazila je tudi, da na travnikih okoli klubov člani opravljajo tradicionalna kmečka dela, na primer kosijo travo. V nekaterih cerkvah so zvonovi, ki so jih prenesli iz cerkva na Kočevskem, ali pa so, tako kot v Gradcu, cerkve namenjene tudi razstavljeni »domači krajini« – fotografijam kočevskih vasi in kočevarske divjine ter predmetom, kot so kočevarska noša, kočevarska izba in reliefni zemljevid Kočevske.

Posebej velja izpostaviti Kočevarski muzej oziroma muzejsko zbirko v Občicah, kjer so v obnovljeni hiši in gospodarskem poslopju razstavljeni dobesedno drobci kočevske krajine. Okoli hiše so kot etnološka zbirka na prostem razstavljeni predmeti, delovna orodja in slike, ki naj bi reprezentirali zgodovinske oblike preživljanja Kočevarjev.⁸ Posebej pretresljiv je nekaj metrov visok spominski zid, zgrajen iz ruševin 110 vasi, označenih na velikem zemljevidu, ki stoji ob njem. Kot pravi Ferenc, se je z izginotjem številnih naselij »daljnosežno spremenil nekdanji značaj kulturne krajine, ostali pa so le maloštevilni drobci nekdanje kulture, ki imajo v glavnem zgodovinski značaj« (Ferenc 2005: 665). Drobcu, ki sestavljajo spominski zid v Občicah, zvonovi in predmeti, ki so bili odneseni v kapele v kraje, kjer živijo Kočevarji, razseljeni po svetu, imajo nedvomno veliko širši pomen. Z njimi je konstruirana izgubljena kulturna krajina v svoji imaginarni celovitosti kot »domovina globoko v srcu« in eden od elementov hibridne, večkulturne in večjezične identitete njenih kreatorjev.

Zaključek

Kulturne krajine, izbrisane iz nacionalne in kulturne zgodovine nacionalne države, prekriva visoka trava pozabe in brezbriznosti. To je razumljivo, ker se nacionalna identiteta veže na zgolj izbrane prvine pokrajin in na tiste pokrajine, ki so pripoznane kot nacionalno pomembne, ker so zgodovinsko neproblematične in najmanj obremenjene z migracijami. Kot pravi Ana Kučan, ki proučuje slovensko krajino kot konstitutivni element nacionalne identitete: »*Istovetimo se z izbranim, izbor pa je odvisen od sistema družbenih vrednot. /.../ Šele v iskanju identitete, ki*

⁸ V Podstenicah sta čebelarski muzej in maketa te kočevarske vasi; še ena etnografska zbirka je v Koprivniku.

se ozira v preteklost, družba določenim krajem in krajinam pripiše pomen in ga ohrani ali tudi spreminja v svojem sistemu komunikacije.« (Kučan 1998: 18)

Tako kot v Beneški Sloveniji in njenem zaledju ter Slovenski Istri so tudi na Kočevskem vasi prazne, hiše sesedene vase in do njih vodijo komaj vidne, s travo preraščene poti. Vendar običajna vsakodnevna pokrajina, tudi »prazna in pusta«, ker so jo zapustili njeni prebivalci, enako globoko odraža identiteto posameznikov in skupin ter je nosilka osebnih in kolektivnih spominov, kot so to ikonične pokrajine (Kučan 1998). Trava je pokošena na imaginarnih travnikih kulturnih krajin, ki jih ljudje negujejo v svojih skladiščih osebnih in kolektivnih spominov daleč od svoje domovine in domovine svojih prednikov, celo če je nikoli niso videli. Kot pravi Petri Raivo:

Prav človekovo spoznanje eksistence prebuja različne sfere doživljanja krajine, krajina brez opazovalca/opazovalke in njegovega/njenega subjektivnega in intersubjektivnega kulturnega razumevanja ne obstaja. Izkušnja krajine je vedno dvosmerni proces, ki vključuje fizično izkušnjo in vse tiste reprezentacije, s katerimi smo seznanjeni. (Raivo 2004: 101)

Čustvene vezi posameznika in skupin s krajino rekonstruirajo migranti in njihovi potomci v novih domovinah, kamor so se preselili in kamor so preselili »domovino v srcu«. To so lahko oddaljeni kraji v prekomorskih deželah ali pa zgolj nekaj deset ali sto kilometrov oddaljena mesta, kot sta Trst in Gradec. Dejanska bližina ali oddaljenost in v primeru muzeja SMO celo neposredna umeščenost v krajino so irelevantne. Gre za kulturno produkcijo (invencijo, konstrukcijo) krajin (Baskar 2004: 9), za dajanje pomenov krajinam, ki niso izbrane in umeščene v »nacionalizacijo krajin«, saj jih je pomembno določil fenomen migracij, za katere v nacionalni zgodovini in kulturi ni prostora. Kot v njej ni prostora za priznanje mešanosti kulturne krajine, ki so jo proizvedle stoletne migracije njenih prebivalcev, saj bi bila s tem ogrožena mitologija čistosti nacionalne države in njene nacionalne pokrajine. Če krajino razumemo kot »interaktivni proces, ki poteka med posameznikom ali skupino in njegovim oziroma njenim okoljem« (prav tam), potem lahko opisane muzeje razumemo kot emocionalne in imaginativne procese ohranjanja, ustvarjanja in preoblikovanja kulturnih krajin, za katere so se njihovi prebivalci – tisti, ki so odšli, ali tisti, ki so še zmeraj tam – odločili, da jih bodo gojili ne glede in navkljub invenciji nacionalne krajine. S tem ne samo zase in svojo čustveno navezanost na prostore svoje identitete, ampak za vse nas ohranjajo kulturne krajine mešanosti in hibridnosti kot reprezentacije zgodovinskega dejstva – če parafraziram Edwarda Saida – da so vse kulture hibridi.

LITERATURA IN VIRI

BALLINGER, Pamela

2006 Lines in the water, peoples on the map: Maritime Museums and the representation of cultural boundaries in the Upper Adriatic. *Narodna umjetnost* 43, št. 1, str. 15–39.

BASKAR, Bojan

2004 H krajinski antropologiji. *Monitor* 6, št. 3–4, str. 1–12.

CLAVORA, Ferruccio; RUTTAR Riccardo

1990 *La comunità senza nome: la Slavia alle soglie del 2000*. [Premariacco]: Zveza slovenskih izseljencev Furlanije Julijske krajine.

DRNOVŠEK, Marjan

1999 Slovenians in the USA. *Slovenia Weekly* (special edition), (June), str. 13.

2003 Emigration of Slovene women: a short historical view. *Dve domovini* 17, str. 29–46.

FERENC, Mitja

2005 *Kočevska – pusta in prazna: nemško jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi Nemcev*. Ljubljana: Modrijan.

2010 Posledice izselitve kočevskih Nemcev in neizvedene kolonizacije Kočevske med vojno in po njej. V: P. Štih, B. Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Str. 528–550.

GOLOB, Tea

28

2014 Sodobne identifikacije v primežu transnacionalnih tokov: transnacionalna družbena polja in identifikacije »Ryanair generacije« irskih migrantov. *Dve domovini* 41, str. 111–122.

GOMBAČ, Jure

2005 *Esuli ali optanti?: zgodovinski primer v luči sodobne teorije*. Ljubljana: Založba ZRC.

HROBAT VIRLOGET, Katja; GOUSSEFF, Catherine; CORNI Gustavo (ur.)

2015 *At home but foreigners: population transfers in 20th century Istria*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

JOSIPOVIČ, Damir

2015 Slovenski otroci v migracijskih statistikah jugoslovanskega prostora: od migracij družin do »pionirskih migracij«. V: J. Žitnik Serafin (ur.), *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. Str. 145–156.

JURIĆ PAHOR, Marija

2012a Transkulturacija in kulturna hibridnost: dva ključna pojma postkolonialnih študijev kot izziv za proučevanje nacionalnih in etničnih identitet. *Razprave in gradivo* 69, str. 36–65.

2012b Čezmejni in transkulturni imaginariji: alpsko-jadranski prostor v kontekstu njegovega zamišljanja in o(d)smišljanja. *Annales, Series Historia et Sociologia* 22, št. 2, str. 409–424.

KOZOROG, Miha

2012 Marginalizacija kot kontekst za interpretacijo delovanja subkulturnega festivala na lokalno skupnost. *Dve domovini* 35, str. 177–187.

KUČAN, Ana

1998 *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

MAKAROVIČ, Marija

2008 *Resnice posameznikov: po življenjskih pripovedih Kočevjarjev staroselcev in Slovencev s Kočevskega*. Ljubljana: Društvo Kočevjarjev staroselcev.

MILHARČIČ HLADNIK, Mirjam

2004 Ohranjanje etnične identitete in tradicije med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci v združenih državah Amerike. *Dve domovini* 19, str. 121–139.

MORIC, Anja

2014 Domovina globoko v srcu: Kočevski Nemci v diaspori. *Etnolog* 24, str. 81–104.

RAIVO, J. Petri

2004 Ponovno branje, interpretacija in razumevanje krajin: ikonografski pristop. *Monitor* 6, št. 3–4, str. 101–113.

REPIČ, Jaka

2010 Ambivalent identities emerging in transnational migrations between Argentina and Slovenia. *Dve domovini* 31, str. 121–134.

SAYAD, Abdelmalek

2004 *The suffering of the immigrant*. Cambridge: Polity Press.

SMITH, Anthony

1991 *National identity*. London: Penguin Books.

ŠTIH, Peter

2010 Migracije in oblikovanje kompleksnega kulturnega prostora med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom v srednjem veku. V: P. Štih, B. Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Str. 59–77.

TAYLOR, Ken

2008 Landscape and memory: cultural landscapes, intangible values and some thoughts on Asia. V: *16th ICOMOS General Assembly and international symposium: 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible'*, 29 sept. – 4 oct. 2008, Quebec, Canada <<http://openarchive.icomos.org/139/>> [26.4.2016].

TROHA, Nevenka

2000 Preselitve v Julijski krajini po drugi svetovni vojni. *Prispevki za novejšo zgodovino* 40, št. 1, str. 255–268.

2010 Odseljavanje in prebegi Slovencev z območja, ki je bilo z mirovno pogodbo z Italijo leta 1947 priključeno k Ljudski republiki Sloveniji. V: P. Štih, B. Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Str. 432–446.

VODOPIVEC, Peter

2006 *Zgodovina Slovencev od Pohlinove slovnice do osamosvojitve*. Ljubljana: Modrijan.

VOLK, Sandi

2010 Razodete resnice, vprašljiva tolmačenja, prezrta vprašanja in možne razlage množične izselitve po drugi svetovni vojni iz Istre, z Reke in iz Dalmacije. V: P. Štih, B. Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Str. 447–458.

WIMMER, Andreas; GLICK SCHILLER, Nina

2002 Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2, št. 4, str. 301–334.

BESEDA O AVTORICI

Mirjam Milharčič Hladnik, dr. sociologije, je znanstvena svetnica na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Je tudi izredna profesorica, ki predava na Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Novi Gorici. Njeni raziskovalni interesi so interdisciplinarni. V okviru sociologije se ukvarja s politiko šolskih reform, državljansko vzgojo in človekovimi pravicami, v zadnjem času v kontekstu integracije otrok migrantov. V okviru ženskih študij se ukvarja z analizo neenakopravnosti med spoloma in zgodovinskimi primeri izbrisanih družbeno in politično pomembnih žensk v Sloveniji ter z migrantkami. V okviru migracijskih študij jo zanimajo interdisciplinarni pristopi – zgodovinski, sociološki in feministični – ter izvorni metodološki prijemi, od metod ustne zgodovine do analiz družinskih migrantskih korespondenc in migrantskih (avto)biografskih tekstov. Redno objavlja in predava doma in v tujini.

ABOUT THE AUTHOR

Mirjam Milharčič Hladnik, PhD in sociology, is a research advisor at the Slovenian Migration Institute at the Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana. She is also an associate professor at the University of Ljubljana and University of Nova Gorica. Her main research and study interests are wide and interdisciplinary: Sociology: school reform policies, citizenship education, human rights and integration of migrant children. Gender studies: gender inequalities, historical cases of the erased (socially and politically important) women in Slovenia, and women migrants. Migration studies: interdisciplinary approaches and innovative methodology, ranging from oral history to analyses of migrants' correspondence and auto/biographic texts. She regularly publishes and lectures at home and abroad.

SUMMARY

The influence of contacts and the mixing of cultures on the cultural landscape from the perspective of migration

The article presents the importance of migrations for the creation of the Slovenian cultural landscape, which is defined as a space between eastern Alps and northern Adriatic where the majority of the population has been speaking Slovenian language since the Middle Ages. Intense historical migration movements as the immigration of the Slavic farmers, German speaking clergy, Italian speaking merchants, Croat speaking soldiers, diverse other languages speaking traders, artists and craftsmen defined this space already in the 16th century as linguistically, ethnically, religiously and culturally mixed space of hybridity and divergent cultural affiliations. The focus of the article is on three selected examples of the cultural landscape that was emptied or depopulated during and after 1945 due to the mass emigration, exodus and rural-urban migration. Three different parts on the margins of the Slovenian territory in the Alps-Adriatic space are described with the intense emigration movements and as they are presented and represented in three museums that deal with their particular, local history and memory. The first example is the SMO Museum in Špeter in Beneška Slovenija in the Western region on the border between Slovenia and Italy. The museum is conceptualized as a narrative museum, which tells the story about the common landscape where Slovenian and Italian speaking inhabitants have lived for centuries but were subjected to severe ideologies and politics along the contentious borders. The second example is the Museum in Trieste that reconstructs the landscape of Istria and Dalmatia that was lost to a majority of its Italian population in the exodus after 1945. The third example is a Museum in Občice in Kočevska region on the south of Slovenia which was depopulated due to the relocation of the German speaking population during the WWII that was never allowed to return.